

Postoji nešto - Il y a quelque chose
(o radovima Milice Simonović)

Bio je to sobičak
Ali sam u njemu spavao sam./.../
tu bih se šćućurio. /.../
Osetio bih nekakav drhtaj
Kada bih čuo spostveni dah.
Tu sam upoznao
Pravi ukus samoga sebe;
Tu je bilo jedino ja,
I ništa njegovo nisam dao.

Žil Romen, *Ode i molitve*

U jednom od Senekinih (Seneca) tekstova, *Uteha Markiji*¹, pojavljuje se tema *pogled u dubinu*. Unutar teksta se upućuje na mogućnost jednog pogleda u dubinu koji biva usmeren na svet. Svet sastavljen od zvezda, njihovog pravilnog kretanja, meseca, planeta, „nagomilanih oblaka”, „skrivenog leta munje i praska neba”. Potom lagano spuštamo pogled na zemlju, gde bi se mogle videti razne stvari i čuda, ravnice, brda, planine i gradovi, okean, reke. U jednom trenutku Seneka kaže: „Nećeš videti ništa

¹ U delu P. Grimal, *Sénèque ou la conscience de l'Empire* (op. cit. p. 266-269), Les Belles Lettres, 1979.

što ljudska smelost nije pokušala, koja je istovremeno svedok i vredna saveznica ovih velikih napora”²

Možemo reći, da tema *pogled u dubinu*, govori o tome da se nikad na izgubi iz vida niti jedan od elemenata koji obeležavaju sam svet u kojem jesmo, koji ujedno označava i naš položaj u njemu, što možemo videti u radovima *Paralele*, Milice Simonović.

Reči poput gledati, videti, prostor, mesto, omogućavaju nam da u Milicinim radovima, ne samo razumemo, nego i drugačije sagledamo ono što nas okružuje, što nas čini onakvim kakvim stvarno jesmo. Naš sopstveni uvid u tačku odakle je sve počelo i odakle sve kreće. Tačno mesto na kome se i nalazimo. Kako bi Fuko (Foucault) rekao: *Udaljujemo se takoreći uzmičući, a dok uzmičemo, kao da se proširuje kontekst u kojem smo sastavljeni i hvatamo svet onakav kakav jeste, svet u kojem jesmo.*

Ovde je reč o tome da sebe postavimo u jednu tačku, koja je ujedno i središnja i uzvišena. Iz te tačke možemo videti svet koji je ispod nas, opšti poredak sveta čiji smo mi sastavni deo. Drugim rečima, radi se o *pogledu u dubinu*, gde se usmeravamo ka sebi, razumevši sebe i sav svet koji nas obuhvata, time osiguravamo svoju slobodu unutar takvog sveta. *Sloboda na koju smo osuđeni*, kako je govorio Sartr. Naravno da ta *otuđenost* više znači da moja sloboda, kako kaže Habermas, „koja je temelj”, interveniše da bi utemeljila, da bi pokrenula neki projekat egzistencije u jednoj determinisanoj situaciji u kojoj čovek nije slobodan.³ Takav sled smo preuzeli, sebe smo prihvatili sa greškama, manama, nedostacima, pretpostavili smo determinizam samo da bi mogli da pokrenemo lične ciljeve svoje slobode van njega. Zahvaljujući takvoj preraspodeli, pokretač biva *otuđenost* za našu slobodu, ne bi pogrešili ako bi rekli čak i *nužnost*. Ta *nužnost/obuzetost* slobodom, nas gura ka *slobodnom* saznanju o našem beskonačnom nedostatku slobode.

² M. Fuko, *Hermeneutika subjekta*, Svetovi, Novi Sad, 2003., str. 360.

³ Ž.L. Nansi, *Iskustvo slobode*, Beogradski krug, Beograd, 2008., str.146

Sloboda se može nalaziti u tenziji dva pogleda, jasno se to vidi od časa kada su se ukrstili ti pogledi. Ovde se možemo poslužiti Nansijevim (Nancy) rečima, da je ona materijalno vidljiva ili čak „opipljiva” nego li vidljiva, kao upravo ona nevidljivost koja gleda u pogledu i koja nije jedna misao, ni lice, već pojedinačna ne-aktuelnost samo čina gledanja tog intezivnog otvaranja jedne egzistencije-u-svetu. Drugim rečima, dok povlačimo (*uzmičemo*) pristustvo koje pušta i koje se prepušta prisutnjavanju, gde se svaki uzrok povlači u stvar, nešto posebno, pojavljuje se sloboda, lična sloboda koja nas poseduje, a time i pogled.⁴ Sloboda biva i jeste to što gleda, možda sa zvezdanog neba, reke, planine, sobe, razmenjeni pogled, ako gleda onda sloboda biva i sam taj pogled.

Da bismo došli do slobode, potrebno je kretanje i odricanje, drugačije sagledavanje prostora i mesta u kome živimo ili mesta na kome se trenutno nalazimo. Mi jesmo na putu o saznanju slobode i svi nekako težimo da dođemo do kraja tog puta. Međutim, hodanje, kretanje, promena boravišta, sve to nas vodi ka nomadskom razmišljanju gde dolaskom na određeno mesto ostvarujemo/uspostavljamo dijalog sa prirodom, ali ne onakvom kakvu smo navikli da je vidimo ili uredimo po sopstvenom nađenju, nego kao sa granicom, kako je Liotar (Lyotard) naziva – *pagus*.⁵ Mesto gde se sve ono sirovo nudi pre krajnjeg uređenja i savlađivanja, što možemo kasnije videti po gradovima, oaze uređenih *prirodnih staništa*, koje mogu ~~jedino~~ da prežive jedino uz posredstvo čovečije ruke.

Nije ni čudo da hodanje, kroz koje Milica stvara i razmišlja o delu, odnosno, potreba da se sagleda mesto iz drugačijeg ugla, čini taj korak značajnim i oslobađajućim. Sa više strana možemo uvideti taj momenat. Sa prve strane je, distanciranje od dosadašnjeg viđenja života i potraga za večnim unutrašnjim dubljim promišljanjem i

⁴ *ibid*, str. 156

⁵ *...It used to be said that landscapes – pagus, those borderlands where matter offers itself up in a raw state before being tamed – were wild because they were, in Northern Europe, always forests. FORIS, outside...*, Jean-François Lyotard, preuzeto iz Geoffrey Bennington and Rachel Bowlby, *The Inhuman: Reflections on Time*, Stanford: Stanford University Press, 1991., 185–7

ispitivanjem, gde priroda ima svoju ulogu i razumljiv uticaj. Kako kaže Majkl Oping (Michael Auping), *Nešto je časno u nomadu koji se kreće površinom planete bez potrebe da to poseduje*. Unutar ovakog promišljanja osećamo se kao sastavni činilac svega onoga što obuhvatamo svojim čulima, bez namere da delujemo. Tu se onda vreme upoređuje sa rastojanjem koje se meri u odnosu na teren i vremenske uslove. Svaki pokret postaje mera između same osobe i prirode koja ga okružuje. Nema nikakvog delovanja samo jedna vrsta upijanja i balansa. Ovde se možemo poslužiti rečima Neritidžin Mejmure (Narritjin Maymura):

Pripadamo zemlji

*To je naša snaga i moramo ostati blizu nje ili ćemo se
samo izgubiti⁶*

Što je u skladu sa promišljanjem Milice Simonović da ne treba uređivati ili menjati postojeće stanje, nego ostati pod utiskom datog mesta, sačuvati momenat unutar sebe i ići dalje, kretati se, i za sobom ostaviti samo tragove stopala.

Druga strana sagledavanja vezana je za Liotarovo promišljanje takog mesta, nazvanog *pagus*. Mesto nam se ovde pojavljuje kao čišćenje uma. Dobija se okrenutost ka unutra, ka sopstvu i svom bekstvu, traženju ili mogućem pronalasku sebe samog. Javlja nam se vreme koje nam budi očekivanja, da svu svoju bedu i strah ostavimo iza, da tako očišćeni očekujemo *nešto da se dogodi*. Da bi stvarno mogao da se oseti taj trenutak, mora da se izgubi osećaj za mesto, kako kaže Liotar. Na toj raskrsnici svetova tražite, želite da pronađete sve što ste mislili da ste izgubili, ujedno se tim postupkom ne osetite povezanim sa prirodom, kao u prvom načinu, već tim postupkom vratite sebe i svoj mir. Drugim rečima, ako išta ostaje od takvog mesta jeste odsustvo, sam pogled koji se javlja jeste samo vrsta nosača za naše

⁶ *We belong to the ground / It is our power and we must stay Close to it or maybe / We will get lost*
Michael Auping, *A Nomad among Builders*, preuzeto iz Jeffrey Kastner, *Nature*, Whitechapel Gallery and The MIT Press, London, 2012, p. 38.

odsustvo od celog okruženja, a time se pravi mesto koje nam omogućava da jasnije sagledamo odgovore koji nam se u tom trenutku nude. Širina takvog prostora nam omogućava da lakše dišemo i razumemo događaje koji su se zbili, a time i da uvidimo i svu nemoć i pustoš koja se desila, a da toga nismo ni bili svesni.

A treće sagledavanje je više bazirano na Delezovom (Deleuze) i Gatarijevom (Guattari) *rizomu*, koji ima svoj početak u vitalističkom razumevanju Bergsona (Bergson), nadovezujući se na odnos koji se kasnije, kroz Latura (Latour), može opisati kroz *tamo negde* (priroda) i *tamo gore* (društvo). Drugim rečima, može se reći da se uvidelo da nije potrebno sve učiniti transparentnijim, *već da se traži prepoznavanje i uživanje u gustoj, bogatoj, slojevitoj i složenoj materiji*, kako ume da kaže Latur. Kada se tako gleda rizom, koji je bio osnova za novo sagledavanje svetskog arhipelaga, kao i na koji način svako na svakog utiče, šta se kroz takvu vrstu odnosa može desiti, onda se može razumeti kao osnova za novo delovanje. Naravno, sve se ovo može posmatrati kroz prožimanje i zajedničko dopunjavanje, gde se energija prostire kroz humano i ne-humano. Takav postupak Latur objašnjava kroz pojam aktanta (actant)⁷, izvora delovanja koji može biti čovek ili ne-čovek, koji poseduje mogućnost da deluje, ima efikasnost, mogućnost da radi stvari, ujedno i da ima dovoljnu koheretnost da napravi razliku, kao i da proizvede efekte i promeni dosadašnji tok događaja, što je samo po sebi uzbudljivo i omogućava da prožimanje *tamo negde* i *tamo gore* učini realnijim i dostupnim. Kada se ovako stvari postave, onda je potrebno pokušati da se razume pitanje o čoveku i na koji način ostvaruje odnos sa svojom okolinom.⁸ Pomenuto upitno mesto uvek ima svoje uslove i mogućnosti, kao i granice. Naravno, javlja se pojam o ljudskoj jedinstvenosti, bekstvu od materijalnosti ili porobljavanju prirode, kao i jedan donkihotovski napor da se može ići i trećim putem.

⁷ Bruno Latour, *On actor-network theory. A few clarifications plus more than a few complications*, *Soziale Welt*, vol. 47, pp. 369-381, 1996

⁸ ovde se može opširnije videti taj zeleni put o kome je reč Jane Bennett, *Vibrant Matter A Political Ecology of Things*, *Duke University Press Books*, 2009, p. 9-49

Napraviti poduhvat i taj rascep koji je napravljen između *tamo gore, tamo negde* i diskursa razumevanja istih učiniti ih danas mestom, *stazom*, koja biva mesto prohodnosti i fluidnosti. Da nešto humano ili ne-humanano nastavlja da cirkuliše, da ima svoj smer i homogenost od onoga što mu obe strane daju. Svaka od tri pomenute strane ima svoje pozitivne i negativne segmente, ali je traganje i pokretljivost i potreba za promenom zajednička kod svih, a time se omogućava da aktant čini sve mogućim. Da pomenuti delovi bivaju deo onoga što se distribuira, a ne deo onoga što čini distribuciju.⁹ Time nam je omogućeno budemo ne samo sjedinjeni i okruženi drugačijim pogledom na naše mesto, već nas čini i jednim od učesnika kretanja kroz drugačiji svet, koji može biti moguć.

Dok gledamo Milicine Paralele, način na koji su se javile i kako su dobile završnu formu, možemo jasno da uvidimo šta se sve dogodilo tokom vremena. U jednom smo trenutku imali situaciju, u kojoj je bilo bitno da pojedinac bude samo entitet koji opaža i odlučuje. Postojala je pojava mitske važnosti pojedinca, možemo reći i apsolutne prirode na koju je pojedinac mogao delovati. Pojava trenutka koji najbolje možemo objasniti unutar podele na Bodrijarovu (Baudrillard) i Fukoovu stranu, sa jedne simulaciju, sa druge autonomiju i snagu kontrole. Preko nove umetnosti, koja više nije vezana za stvaranje, inovacije i individualizam već je usmerena ka naglašenoj manipulaciji onim što već postoji i pokušaju da sve ostane van domašaja drugačijeg, može biti uzdrman dati poredak stagnacije, nervoze i privida. Možemo se poslužiti rečima Pitera Helija (Peter Halley): ... *u kome se sposobnost stvaranja samog prostora može razumeti i odnositi samo na binarni krug računarsko-animacijskih uređaja, što čini takav svet konačno zaokruženim, svet koji je stvoren i odnosi se samo na sebe.*¹⁰

⁹ Bruno Latour, *On actor-network theory. A few clarifications plus more than a few complications*, Soziale Welt, vol. 47, 1996, p. 15

¹⁰ Peter Halley, *Nature and Culture*, Collected Essays 1981–87 (Zürich: Bruno Bischofsberger, 1988), p. 61–73.

To je samo jedan od mogućih pogleda. Pogleda u kome se kretanje ne razmatra kao opcija, a gde se *nužnost/obuzetost* slobodom zaboravlja ili zanemaruje, kao bitan činilac, koji omogućava da se promena desi, a time učini svet drugačijim od onoga što se nudi, javlja i biva svet koji sam sebi dovoljan. Kako kaže Latur, *po pravilu, ono što se kreće i ono što se pomera nemaju specifičan homogeni morfizam*. Dovoljno, da se svet učini drugačijim i mogućim, praveći time nove paralele, novo iščitavanje i kretanje ka vrhu, ka slobodi.

Bibliografija

- P. Grimal, *Sénèque ou la conscience de l'Empire*, Les Belles Lettres, Paris, 1979
- M. Fuko, *Hermeneutika subjekta*, Svetovi, Novi Sad, 2003.
- Ž.L. Nansi, *Iskustvo slobode*, Beogradski krug, Beograd, 2008.
- Geoffrey Bennington and Rachel Bowlby, *The Inhuman: Reflections on Time*, Stanford: Stanford University Press, 1991
- Jeffrey Kastner, *Nature*, Whitechapel Gallery and The MIT Press, London, 2012
- Bruno Latour, *On actor-network theory. A few clarifications plus more than a few complications*, Soziale Welt, vol. 47, 1996
- Jane Bennett, *Vibrant Matter A Political Ecology of Things*, Duke University Press Books, 2009
- Peter Halley, *Nature and Culture*, Collected Essays 1981–87, Zürich: Bruno Bischofsberger, 1988